

ОСВІТНІ РЕФОРМИ ТА ІННОВАЦІЇ

УДК 371.3(436)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РЕФОРМ – РУШІЙ ЕВОЛЮЦІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ (ДОСВІД АВСТРІЇ)

Михайло М'ясковський

У статті розглянуто проблему еволюційного вдосконалення австрійської системи освіти. Охарактеризовано системи загальної та вищої освіти, з'ясовано причини освітніх реформ та еволюцію їх моделей, проаналізовано європейський вектор змін у системі обов'язкової освіти Австрії та можливість екстраполювання механізмів окремих австрійських інновацій у сучасну систему освіти України.

Ключові слова: система шкільної освіти, педагогічні інновації, освітня реформа, еволюційне вдосконалення, обов'язкова освіта.

В останні роки зростає увага до позитивного досвіду систем освіти зарубіжних держав. У центрі педагогічного інтересу є найбільш розвинені країни – США, Німеччина, Франція, Великобританія та Японія. Австрія обрана нами тому, що в ХХ ст. вона успішно уникнула спокус досягти в освіті негайних позитивних результатів шляхом радикальних педагогічних інновацій.

Становлення та еволюційне вдосконалення австрійської системи освіти на сучасному етапі розвитку необхідно проаналізувати, насамперед, зосередившись на таких головних питаннях:

- загальна характеристика системи шкільної і вищої освіти Австрії;
- причини освітніх реформ та еволюція їх моделей;
- європейський вектор змін системи обов'язкової освіти Австрії.

Завдяки їх ретельному вивченню стає можливим якомога краще підійти до висвітлення проблеми австрійського досвіду еволюційного вдосконалення системи освіти.

Отже, метою статті є з'ясування причин освітніх реформ та еволюції їх моделей, аналіз європейського вектору змін у системі обов'язкової освіти Австрії і виокремлення їх ключових характеристик та можливість екстраполювання механізмів окремих австрійських інновацій у сучасну систему освіти України.

Загальна характеристика системи шкільної і вищої освіти Австрії

Як відомо, сучасна Австрія (офіційно – Австрійська Республіка) виникла під час розпаду Австро-Угорської імперії, успадкувавши далеко не найбільшу частину її людських і територіальних ресурсів. На невеликій і переважно гористій території живе понад 8 млн. осіб, дві третини яких зосереджені в містах. Державна мова – німецька, домінує католицька церква, якій значно поступається протестантська. Австрія – нейтральна демократична країна з

притаманним більшості німецькомовних країн федеральним устроєм (9 земель) і столицею, в якій живе кожний четвертий австрієць.

Система освіти Австрії зберігає ознаки бурхливого минулого країни, постійно перебуваючи в епіцентрі всіх європейських континентальних подій. Віденський університет заснований у 1365 р., вельми поважний вік мають також університети в містах Грац (1585 р.) та Інсбрук (1669 р.). Уже на самому початку переходу від аграрного суспільства до індустріального правителі країни надавали великого значення розвитку системи обов'язкової освіти, яка в 1774 р. передбачала 6 років навчання, а з 1869 р. її термін був продовжений до 7 років – на той час один із найвищих показників у світі. Для порівняння варто пригадати, що юридично обов'язкове початкове навчання було запроваджено: в Австрії в 1774 р. (з 7 до 14 років), Німеччині (Пруссія) в 1754 р. (з 6 до 12 років), Франції в 1882 р. (з 6 до 12 років), Чехії в 1774 р. (з 6 до 12 років), Швеції в 1876 р. (з 7 до 12 років), Англії в 1870 р. (з 7 до 11 років), Італії в 1877 р. (з 6 до 10 років), Японії в 1872 р. (з 6 до 14 років). У США шкільні закони приймалися в окремих штатах, починаючи з 1852 р. (штат Массачусетс) і протягом другої половини XIX ст. та початку XX ст. [1, с. 7].

XIX ст. стало етапом швидкого розвитку австрійської системи освіти, яка значно перевищувала середньоєвропейські стандарти: з'явилася група вищих технічних закладів. Перманентні війни, революції та розпад імперії, звичайно, заважали діяльності шкіл, але і в цих несприятливих умовах тривалість обов'язкового навчання в Австрії подовжувалася.

Відправною точкою у розвитку освіти Австрії після відновлення її незалежності став 1955 рік. Самі австрієцькі рубіжним вважають 1962 рік, коли був прийнятий Закон про освіту, основні положення якого діють і сьогодні. З 1962 р. тривалість обов'язкової освіти досягла 9 років, а її структура остаточно стабілізувалася.

Дев'ятирічній обов'язковій освіті передує дошкільне виховання дітей. Початкова (*Volksschule* – «народна школа») 4-річна школа приймає дітей з 6 (або 7) років. Після її закінчення, згідно з прийнятою в Австрії німецькою моделлю середньої освіти, учні вибирають один із двох потоків: перший – «академічне» навчання з орієнтацією на університети, другий – професійне навчання, мета якого – підготувати учнів до подальшого виходу на ринок робочої сили. Перехід на другий потік вільний, для отримання дозволу навчатися на першому потоці дитині необхідно мати високі оцінки (щонайменше, з мови, читання та математики).

На академічному потоці навчання триває вісім років. Воно розділене на два рівних цикли і закінчується випускними екзаменами на атестат зрілості (*Matura*). Загалом є три види старших академічних середніх шкіл (гімназій): мовні, або гуманітарні, природничо-математичні, комерційно-економічні, чи спеціалізовані. Частина учнів обирає 5-річні середні професійні школи, які також надають статус «матури», і випускники мають можливість здобувати вищу освіту.

Навчання на другому потоці складається з 4 років базової середньої школи (*Hauptschule*) і одного року політехнічного навчання (9-й клас, останній рік обов'язкової освіти). Його відвідують близько 25 % вікової групи – діти з

найбільш низькими здібностями та можливостями. В подальшому вони разом з іншими підлітками йдуть у систему дуального навчання: 4 дні на тиждень освоюють професію на робочому місці, але мають день теоретичного навчання у профшколах. Учень і роботодавець підписують контракт, який визначає всі деталі професійного становлення.

Вищий рівень освіти в Австрії представляють 12 університетів і 6 вищих художніх шкіл, які мають високе міжнародне реноме. 1990-ті роки позначені в цій країні помітним прогресом – успішним створенням розгалуженої системи вищої професійної (неуніверситетської) освіти, орієнтованої на ту частину молоді, яка отримує середню освіту не в гімназіях, а в професійно-технічних закладах різних типів. Зразком для реформи були обрані вищі професійні школи сусідньої Німеччини – **Hochfachschulen**.

Австрійські вищі професійні школи – повноцінні навчальні заклади, дипломи яких розглядаються як рівноцінні магістерським дипломам класичних австрійських університетів. Зауважимо, що нова міжнародна освітня класифікація, прийнята ЮНЕСКО в 1997 р. (МСКО-97), уперше в історії розвитку світової освіти ліквідувала монополію університетів на вищу освіту. Дійсно, академічні університетські дипломи (так званий тип А) вважаються еквівалентними дипломам вищих професійних закладів (дипломи типу В), якщо останні приймають студентів після отримання повної середньої освіти і навчають упродовж 7–9 семестрів (від 3,5 до 4,5 років).

В Австрії надають великого значення навчанню дорослих, для чого створена розгалужена мережа неуніверситетських вищих народних шкіл (**Volkshochschulen**) з чисельністю близько 350, а також 2400 місцевих інститутів і коледжів. Навчання громадян проводять також публічні бібліотеки. В цьому секторі чимало приватних закладів, які пропонують достатню професійну підготовку. Зрештою, кожен громадянин Австрії може абсолютно вільно (!) відвідувати лекційні заняття в університетах, але це не дає йому права складати іспити й отримати диплом.

Причини освітніх реформ та еволюція їх моделей

Вступ Австрії до Європейського Союзу не став переломним моментом для її системи освіти, оскільки вже Закон про освіту 1962 р. заклав основу шкільної системи, що відповідає кращим зразкам у розвинених країнах Європи. На рівні середньої освіти в цій країні великих структурних змін не відбувалося понад 40 років. Але це аж ніяк не означає, що в альпійській республіці функціонування шкіл усіх рівнів відбувається саме так, як і в минулому. Реалії життя – розширення освітніх обмінів, збільшення кількості молодих австрійців в університетах Америки і Західної Європи, необхідність зберігати високу якість промислових виробів і свою частину світового ринку – змусили всю систему освіти постійно удосконалюватися і перебудовуватися, оновлювати зміст і методи навчання.

Власне в цій сфері приклад Австрії особливо цікавий. Маючи можливість вибирати з багатьох варіантів і моделей, австрійці обрали мало поширений у світі метод «маленьких кроків», відмовившись від революцій на користь керованої і контрольованої еволюції.

Це було непросте рішення, адже Австрія має великий досвід

авторитарних реформ. Йдеться про те, що в країні століттями працювали «монархічні» реформи, властиві соціумам із концентрацією всієї влади в руках однієї особи. Згадані нами освітні декрети 1774 і 1869 рр. були звичайними для того часу імператорськими указами (розпорядженнями), виконання яких забезпечувалося авторитетом монарха і залученням достатніх фінансових і людських ресурсів. Не тільки в Австрії – і в інших країнах з тоталітарним правлінням – освітні реформи минулих століть у більшості випадків були успішними. Для прикладу – Закон про освіту від 1869 р. в Австро-Угорщині був чинним з окремими поправками майже 100 років (до реформи 1962 р.), що свідчить про високу якість, продуманість освітнього законодавства держави.

Перехід до демократичного управління з чітким розмежуванням законодавчої і виконавчої гілок влади підвищив вплив громадян на діяльність освітньої системи, але створив певні перешкоди на шляху внесення змін в освіті. Ці перешкоди нагромаджувались одночасно з поглибленням демократичних засад суспільства та урахуванням пріоритетів виборців. Спершу міністри освіти діяли за старими зразками, наслідуючи приклад імператорів. Але, очевидно, все частіше їхніх повноважень виявлялося занадто мало для здійснення задуманих кроків – тисячі виконавців, захищених законами про права громадян, могли мати власну думку щодо запропонованих змін та саботувати плани реформ [3].

Відмінні риси Австрії як «колиски помірних реформ» проявилися ще під час так званої Першої Республіки, що виникла в 1918 р. після розпаду Австро-Угорської імперії. Повноту влади в країні отримали не ліві екстремісти з їхнім непереможним бажанням будувати нове лише після повного руйнування і вивезення на звалище всього створеного попередниками, а соціал-демократи [4, с. 17–18]. Останні мали мудрого лідера у сфері освіти – Отто Гльокеля, який увійшов в історію країни як видатний і успішний реформатор.

Його плани відрізнялися гуманістичністю і базувалися на принципах, які пізніше були закладені в основу відомих світових конвенцій про права людини і захист дітей. Незважаючи на важке економічне і соціальне становище в країні, О. Гльокель почав реформувати основи школи, орієнтуючи її роботу не лише на найбільш підготовлених представників верхівки суспільства, а на всіх дітей, і насамперед з бідних верств населення. Законодавчо всім дітям була гарантована якісна 8-річна освіта. Несправедлива система з низкою проміжних шкіл, що створювала проблему просування до вищої освіти, була замінена на єдину інтегровану проміжну школу для дітей віком від 10 до 14 років.

Успішно розпочаті реформи О. Гльокеля, на жаль, не були завершені – встановлення фашистського режиму в Австрії змінило пріоритети владної еліти.

Австрійці зробили правильні висновки з важких історичних уроків. Але не все з досвіду минулого було визнано гідним забуття – освітні принципи О. Гльокеля отримали нові імпульси. Австрійці відмовилися від ризикованих і важких для більшості громадян революційних змін в освіті, обравши метод О. Гльокеля – проводити такі перетворення, які отримають підтримку більшості населення і не вплинуть негативно на повсякденну діяльність шкіл та інших навчально-виховних закладів.

Саме тому в другій половині ХХ ст. в Австрії відбулася тривала еволюційна перебудова шкільної освіти – з 1962 по 1994 рр. парламент прийняв 15 поправок до Закону про освіту. Кожен раз цьому передувала одна і та ж процедура, характерна для сучасної демократичної моделі «законодавчих» реформ:

– політики та експерти-науковці за участю широкої громадськості обговорюють сукупність ідей щодо розвитку освіти, узгоджується рішення про початок педагогічного експерименту;

– на основі наявних або нових (так званих «рамкових») законів фінансується і проводиться експеримент, його наслідки аналізуються ініціаторами або їх наступниками;

– у разі позитивних висновків про результати експерименту новий закон (або, в Австрії – це чергова поправка до чинного основного закону) дає можливість розширити фінансування і реалізувати позитивні зміни у всій системі освіти або в її більшій частині [5, с. 47–49].

Європейський вектор змін системи обов'язкової освіти Австрії

Якщо порівнювати глибину інтеграції західноєвропейських країн в економіці та освіті, то виявиться, що остання залишається майже цілком унікальним і національним явищем – у Європейському Союзі відсутні обов'язкові приписи, які зобов'язували б усі країни використовувати однакову структуру школи, однакові шкали оцінювання і таке інше. Але при цьому в кожній демократичній державі освіта побудована на подібних засадах і має однакові стратегічні цілі. Особливо добре це простежується в системі обов'язкової освіти, де зміни та удосконалення в останні десятиліття відбувалися практично в одних і тих же загальних для всіх країн Європейського Союзу напрямках і секторах. Перед початковою та основною школою в країнах Європи стоїть спільне завдання – забезпечити дітей знаннями, розвинути їхні базові вміння, щоб молоді люди могли ефективно соціально і професійно інтегруватися в те суспільство і той ринок праці, які сформувалися як на національному, так і на наднаціональному рівнях. У системі обов'язкового навчання в Австрії плани змін і удосконалень останнім часом були зорієнтовані на досягнення таких цілей:

1. подальше забезпечення рівних можливостей отримання якісної освіти для всіх дітей і підлітків;

2. усунення випадків неотримання частиною молоді базової середньої освіти, зокрема, дітьми іммігрантів;

3. забезпечення рівноваги і стабільності, еволюційної форми всіх соціальних змін з дотриманням світових конвенцій про права людини і захист дітей;

4. досягнення ефективності подальшого навчання молоді в системі середньої та пост-середньої освіти, створення передумов для того, щоб уся система первинної освіти забезпечувала кожному представникові молодого покоління Австрії вихід на ринок праці з дипломом професіонала;

5. використання в нових умовах інформаційно-технологічної революції ідей О. Гьлокеля про необхідність формування у дітей та молоді прагнення до неперервного навчання та самонавчання, отримання навичок адаптації у

швидко мінливих умовах праці на національному та європейському ринках, уміння поєднати роботу і навчання.

Обмежимося лише одним прикладом прояву в сучасній Австрії загальних для всієї Західної Європи тенденцій розвитку шкільної освіти – переліком цілей експериментів на рівні початкової та базової середньої освіти, які проводилися в кінці 1980-х і в 1990-х рр. спочатку в окремих школах (найчастіше – у столиці), а пізніше були перенесені в інші федеральні землі Австрії. Вони наведені нижче.

1. Усунення випадків передчасної селекції та необ'єктивного оцінювання здібностей і можливостей дітей та підлітків при визначенні рівня і профілю їхнього подальшого навчання.

2. Скорочення (аж до повної ліквідації) практики повторення навчального року.

3. Удосконалення методів і засобів своєчасної допомоги тим дітям, які мають значні проблеми з невиконанням шкільної програми.

4. Підвищення ефективності базової освіти шляхом інтенсифікації навчання, використання нових методів (приклад – розширення використання комп'ютерів і часткова відмова від опори тільки на текст у традиційних підручниках) та підтримка тієї частини учнів, які докладають зусиль щодо скорочення часу на опанування навчальних програм.

5. Створення правових передумов для використання різних програм навчання, їх постійного вдосконалення із збереженням необхідного для цілісності, «ядра», як це практикується в Європі (комплекс предметів залишається стабільним, а їх зміст і час вивчення може змінюватися).

6. Підтримка тісної співпраці між учителями, а також школи з місцевим самоврядуванням, що дає змогу забезпечити не лише поліпшення ресурсних можливостей навчального закладу, а й успішну соціалізацію молоді через її участь у житті і справах громади (досвід у справі охорони та захисту навколишнього середовища при активній участі школярів тощо).

7. Постійне удосконалення діяльності всієї системи спеціальної освіти, застосування нових методів соціалізації дітей з особливими потребами.

8. Підвищення уваги суспільства до постаті вчителя, забезпечення його високого суспільного рейтингу, збереження традиційної для німецькомовних країн практики добротного соціального захисту вчителів та виплати їм відносно високих зарплат; удосконалення системи підготовки та перепідготовки вчителів.

З викладеного вище не варто робити висновок про те, що середня та вища школи Австрії не мають проблем. Але громадяни відносно невеликої держави мають всі підстави пишатися як історією, так і сучасною системою освіти – однією з найстаріших і найбільш ефективних у Європі. В умовах, коли середній для всіх країн світу показник успішності освітніх реформ становив у кінці ХХ ст. лише 13 % (дані ЮНЕСКО, Світового Бюро Освіти), Австрія досягла набагато більшого – практично повного виконання планів і проектів у сфері виховання і навчання дітей та молоді.

Отже, виходячи з одержаних результатів аналізу, можна ставити питання про екстраполювання механізмів окремих австрійських інновацій у сучасну

систему освіти України:

по-перше: лише наявність власної державності може забезпечити розвиток ефективної системи освіти, цей процес вимагає багаторічної праці і може бути реалізований з допомогою *поступового* реформування системи освіти;

по-друге: досвід Австрії ще раз підкреслює наявність так званого ефекту довгої хвилі, суть якого, на думку провідних економістів, полягає в тому, що продумана система фінансової підтримки освіти дає результати через десятки років [2, с. 15];

по-третє: Австрія може бути прикладом ретельного збереження досвіду минулих років, відмови від критиканства й заперечення;

по-четверте: закріплення вирішальної ролі держави в організації та регулюванні освіти молодих поколінь, держава повинна оплачувати навчальні послуги і підтримувати престижний статус як педагога, так і навчальних закладів усіх рівнів;

по-п'яте: задовго до дискусій про спрямованість навчально-виховного процесу в Австрії прийшли до висновку щодо переваг гуманістичного і демократичного характеру освіти, врахування особливостей національного менталітету;

по-шосте: якість громадянина (тобто активного члена суспільства) і рівень громадянськості соціуму залежить від обсягу наданих освітніх послуг та їх політичної (ширше – ідеолого-політичної) орієнтації.

Список використаних джерел:

1. *Кравець В. П. Зарубіжна школа і педагогіка XX століття : навч. посібник для пед. навч. закладів / В. П. Кравець. – Тернопіль : [б. и.], 1996. – 289 с. – Бібліогр.: С. 286–288.*
2. *М'яковський М. Є. Педагогічна освіта Австрії XIX – початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М. Є. М'яковський. – Т., 2009. – 20 с.*
3. *Klieme E. et al.: Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandards. Berlin, 2003. – URL : http://dipf.de/index_1024.htm, 04-06-21.*
4. *Freudenthaler H. H., Specht W. Bildungsstandards aus Sicht der Anwender. Evaluation der Pilotphase I zur Umsetzung nationaler Bildungsstandards in der Sekundarstufe I / ZSE Report Nr. 69. – Graz : ZSE, 2005. – 226 s.*
5. *Freudenthaler H., Specht W. Bildungsstandards: Der Implementationsprozess aus der Sicht der Praxis. Ergebnisse einer Fragebogen-Studie nach dem ersten Jahr der Pilotphase II / ZSE Report Nr. 71. – Graz : ZSE, 2006. – 154 s.*